

יצחק רבין והתקשורת – בלי עתונאי חצר, בלי מניפולציות ובלי נקמנות

חנה זמר

**יצחק רבין סבר שאמצעי התקשורת משפיעים על מצב הרוח ולא על עמדות.
הוא ראה בהם, בעיקר, כלי להעברת מידע ולכן העריך במיוחד את כתבי השטח**

מחנכת של עתון ועתונאי. יצחק רבין, מנהיג מדור חדש עם תפישה שונה מקודמיו, היה שונה מהם גם בעניין זה. אולם יחסו לאמצעי התקשורת, ואופי יחסיו עימם, היו תחומים תיחום חד למדי בגבולות שהפרידו בין פרקי חייו השונים.

יצחק רבין החייל, הקצין והמפקד העליון של הצבא ראה את עולם התקשורת דרך הפרזומה של דובר צה"ל, ודרכו קיים גם את קשריו איתו. למעשה, זה היה המצב עד לכניסתו לתפקיד שגריר ישראל בארצות הברית. מן הראוי לזכור כי בעשורים הראשונים של המדינה, ועד למלחמת יום הכיפורים, דובר צה"ל היה מוסד שסמכותו בתחומו היתה בלתי מעורערת. ורבין, אפילו כרמטכ"ל, לא חשב לעקוף אותו.

המידע היה לעיקר

בפברואר 1968, כאשר הגיע יצחק רבין לכהן כשגריר בווינגטון, נפתחה בפניו פרספקטיבה חדשה של תקשורת המונים. סביר להניח כי גם בתחומים אחרים זכה שם לזווית ראייה חדשה, ונתקל בדפוסים אחרים ודרכי עשייה אחרות משידע בארץ. אך בכל הנוגע לאמצעי התקשורת ולמגעיו איתם, החידושים היו רבים ורבגוניים. אולי הבולט ביניהם היה המפגש עם הטלוויזיה.

הטלוויזיה בישראל באותו זמן אולי לא היתה אפילו בחיתוליה. רק בקיץ 1968 התחילו שידוריה, תחילה כשידורי ניסיון ורק בסתיו 1969 הם עברו למתכונת סדירה. ישראל פיגרה בתחום הזה אחרי רוב מדינות העולם כי ההנהגה הוותיקה של המדינה חששה להביא את המרקע הקטן לבתייהם של תושבי ישראל: היו בה שחששו מהשפעה שלילית של הטלוויזיה בתחום התרבות פן תתייצב על

מושגי העתונות של מנהיגי ישראל מדור מייסדי המדינה נקשרו בתודעתם בעיקר בחינוך. עתון, לפי תפישתם, צריך להיות "מחנך". הם הכירו והעריכו עתונים באירופה של חילופי המאות שנשאו את בשורת הרעיונות הנשגבים של שחרור לאומי וחירות אישית ושוויון חברתי, לחמו על זכות בחירה לכל, וחינוך חובה לכל, אלה על ליברליזם ואלה על סוציאליזם. אפילו עתונים שדגלו ברעיונות שמרניים ולאומניים – ברעיונות דגלו. גם הם היו עתונות מחנכת, אם כי מחנכת לרע. ככלל, עתונים ראויים לשמם עסקו בענייני ציבור, התגייסו ליעדים ציבוריים וביקשו לגייס אליהם גם את הקוראים. העתונות היהודית ברובה והעתונים הציוניים כמעט בלי יוצא מן הכלל היו חלק מן הנוף הזה שאופיין בזהות אידיאולוגית. לא פעם שוחחתי עם מנהיגיו מן הדור הראשון על הרצוי והמצוי בעתונות הישראלית – עוד לא דיברו אז על אמצעי תקשורת – והם תמיד ייחסו לפובליציסטיקה משקל רב לאין ערוך משייחסו לחדשות. מתברר שהאמינו, בטעות אבל בתוקף, כי מאמרים הנאבקים למען דעות משפיעים יותר ממידע, ולו מידע חושף (אף שטרם השתמשנו אז במלה "מידע ולא במושג חושף), וממילא מאמרים "מחנכים" יותר. בכל זאת שמעתי מפיהם לא פעם, אמירה ביידיש, על מאמרים שנראו להם טובים כי "צום ניט שרייבן קומט אס ניט", דהיינו אי כתיבה עדיפה גם על כתיבה רצויה. מה שנאמר, נאמר בהומור, כמוכן, אבל לא היה תלוש לגמרי מאורח המחשבה או לפחות ממשאלת הלב שלהם. לא רק בן גוריון, אשכול ולבון ועמיתיהם ממפלגות שונות דגלו בגישה זאת. גם גולדה מאיר שלכאורה אמורה היתה להיות מעורה בזירת העתונות האמריקנית, הודההה עם הציפיה לגישה

יצחק רבין בווינגטון - במועדון העתונות הלאומי

בעת צילום ראיון לטלוויזיה הישראלית בביתו, 1974

חינוכית של שליחותו הדיפלומטית. גם תחנות הטלוויזיה מצידן היו מעוניינות להביא לצופיהן לעתים קרובות "אייטס" על ישראל, ודמותו הזוהרת של רמטכ"ל הניצחון במלחמת ששת הימים האגדית הגבירה את העניין לעשות כן באמצעות השגריר.

רבין הבין מהר מאוד שעליו להתמודד עם האתגר של המדיום החדש הוה, ועוד בשפה חדשה בשבילו, והוא השקיע בכך מאמץ של ממש. דן פתיר, שהיה אז יועץ עתונות בשגרירות ישראל בווינגטון, מספר כי רבין הצטייד אז במכשיר הקלטה, ואף לקח אותו עימו בנסיעותיו, כדי להאזין האזנה ביקורתית להופעותיו שהוקלטו לצורך זה, וכדי לתרגל הופעות דמה. רבין היה אורח מבוקש מאוד באולפני הטלוויזיה ברחבי ארצות הברית ובכרשתות השידור הארציות, מה גם שהופעותיו בטלוויזיה הקרינו כנות ואמינות.

הוא היה כן ואמין במגעיו עם נציגי העתונות, הכתובה והמשודרת. ודאי שלעתים היה מנוע מלחשוף בפני המצלמה

המכנה המשותף הנמוך ביותר, ותפגע גם בהרגלי הקריאה וגם בפעילות הציבורית של אזרחי המדינה. אחרים חששו בעיקר מהיווצרות לחצים אינפלציוניים בעקבות הנהגתה, ומהאצת העלייה ברמת החיים. אלה כאלה הביאו בחשבון גם את אזהרותיהם התקיפות של העורכים והמו"לים של העתונות הכתובה שלחמה בשצף קצף נגד הקמת מתחרה אדיר כוח על חסדי הצרכנים והמפרסמים. כל החששות האלה לא חלו על הטלוויזיה החינוכית (שבנוסף לכך התאימה גם לקונצפציה בדבר אמצעי תקשורת מתנכים) ואכן שידוריה שלטו בנוף האנטנות הישראלי בעת שיצחק רבין יצא לכהונתו כשגריר ישראל בווינגטון.

בארצות הברית מצא רבין טלוויזיה רבת ערוצים שהספיקה ליצור ולבסס לעצמה מעמד ככלי תקשורת אדיר תפוצה ורב השפעה. ההסברה הישראלית היתה מעוניינת להעביר באמצעות הטלוויזיה מסרים לדעת הקהל האמריקנית ולמקבלי ההחלטות הקשובים לדעת הקהל. בספרו "פנקס שירות" מדגיש רבין שראה בהסברה משימה

גם העתונות הכתובה שפגש רבין בארצות הברית היתה שונה מזו שהכיר בישראל. מפגש כזה היום, לא היה מראה הבדלים בולטים כל כך, כי העתונות הישראלית עברה תהליך של אמריקניזציה בגישה, במבנה ובמידה מסוימת גם בסגנון, ובוודאי במגמת התיחקור והחשיפה. אבל בשנות ה-60 הורגשה עדיין היטב בעתוני ישראל ההשפעה של עתוני אירופה. בניגוד להם, מצא רבין באמריקה עתונות שהיא בעיקרה עתונות של חדשות, פרשנות ותחקירים, עם שטח מצומצם לעמדות ולדעות המתרכזות בעיקר בטורים אישיים. בעלי הטורים עצמם היו מעוניינים בחדשות ממקור ראשון, והגישו לקוראיהם יותר מידע — על רקע פרשנות — מאשר הגיגים. בימי כהונתו כשגריר נוכח רבין פעם אחר פעם כי החדשות עשויות להשפיע על צרכן התקשורת יותר מן הפולמוס,

והמיקרופון את כל האמת, וגם בשיחות רקע לא תמיד ניתן היה הדבר. אך מעולם לא ניסה לסלף את האמת, או לתמרן את העתונאים על פי צרכיו ונחותו, האישיים או המדיניים. הוא גם סירב לסגל לעצמו גינונים טלוויזיוניים שיועצי תקשורת נוהגים להמליץ עליהם (תנועות ידיים ליצירת רושם של דינמיות, למשל) ולא שיחק למען המצלמה — לא כשגריר, וגם לא לאחר שנכנס לחיים הפוליטיים בארץ.

כנותו של רבין, כמו גם יכולת הניתוח המפורסמת שלו, רכשו לו הערכה רבה בקהיליית העתונאים בכירה האמריקנית, ובצמרת מערכות העתונים ותחנות השידור. הערכה זו, שהתפתחה במקרים מסוימים לכדי ידידות של ממש, עמדה לו, ולישראל, במשך שנים ארוכות.

עם יועצו לענייני תקשורת דן פתיר, בעת כהונתו הראשונה כראש ממשלה

לא הפנה טענות כלפי העתונאים אלא למקורותיהם ולכוונתם של אלה.

ללבוש שכפ"ץ כדי לקרוא עתון

רבין לא ייחס לאמצעי התקשורת חשיבות יתרה כמקור מידע לעצמו, כיוון שסמך על מקורות המידע הישירים שעמדו לרשותו. אנשי הלשכה שלו מספרים כי מדי בוקר היו מניחים על שולחן עבודתו תיק מסודר ובו לקט עתונות יומי כפי שסופק על ידי סוכנות שמתמחה בכך. ברוב הימים נשאר התיק מונח במקומו בלי שרבין אפילו הציץ בו. עם סדר יום עמוס כשלו אין בכך תימה, ואף על פי כן זה יוצא דופן בזירה הפוליטית. החסר הזה התמלא במידה מסוימת על ידי דיווחים שקיבל מרעייתו ולעתים מעוזריו. בימי חול לא הספיק לקרוא עתונים ולצפות בטלוויזיה ואם התאפשר לו הדבר בשבתות, לא גילה להיטות למצוא בעתונים דברים על עצמו. וגם בראיונות איתו לא קרא את האותיות הקטנות. ניבה לניר, עתונאית בכירה שעבדה עם רבין במערכות בחירות ובמשרד הביטחון והיתה ידידת המשפחה אומרת, שהוא "לא התרגש ממה שכתוב עליו בעתונים", אם כי בסופי שבוע היה אומר בהומור כי צריך "ללבוש שכפ"ץ ולחבוש קובע פלדה" כדי לקרוא, להאזין ולצפות באמצעי התקשורת.

לא פעם נוכח רבין לדעת שאין מיתאם בין המשתקף באמצעי התקשורת לבין המציאות המדינית או אפילו דעת הקהל. לפעמים התרגז על עתונאים שלדעתו נהגו בחוסר יושר כאשר דיווחיהם לא הלמו אף את מידת האמת שהיתה ידועה להם, או שהביקורת שלהם היתה בעיניו לא מבוססת או בלתי הוגנת. אבל גם במקרים אלה הוא לא ניסה להיפרע מן העתונאים, ובחלוף הזמן שכח וסלח.

לדברי איתן הבר רבין ייחס לעתונות הכתובה והמשודרת השפעה מוגבלת ועם זאת חשובה: לא יכולת לשנות את המציאות הציבורית, אלא יצירת אווירה שבתוכה מתרחשת המציאות. באוני עליזה ולך, עתונאית ידידת משפחה, ניסח זאת רבין כך: אמצעי התקשורת לא בהכרח משפיעים על עמדות, אבל בהחלט משפיעים על מצב הרוח. על כן הקדיש מזמנו לשיחות עם עתונאים, והקפיד שלא להפלות לטובה עתון לעומת מתחרהו. פעמים רבות ראה עתונאים אחדים ביחד, ובתקופה האחרונה נהג לארח בביתו מערכות עתונים בסעודת ערב לשיחות רקע באווירה נינוחה. בערבים אלה היה פתוח גם לשאלות, אך העיקר היתה הרצאת מצב. הרצאת מצב וניתוחו היו מאפיינים גם את מפגשיו החברתיים עם אנשים שלא מן העתונות.

הפגישות עם מערכות העתונים בביתו הונהגו אחרי שיחסו עם ועדת העורכים שוב לא היו הדוקים, כי נחל אכזבות מהדלפות. האמת היא שוועדת העורכים היתה חסינת דליפות רק בשנותיה הראשונות, בימי ראש הממשלה דוד בן גוריון. אחר כך שמירת הסוד התרופפה בהדרגה ונעשתה סלקטיבית. בשירותו טלוויזיה

וכי המידע הוא הגורם המרכזי בעיצוב דעת הקהל. ההכרה הזאת קבעה את גישתו לעתונות גם בהמשך דרכו: הקונצפציה החינוכית היתה ממנו והלאה. המידע היה לעיקר בעיניו.

לא שכח אך גם לא נקם

הגעתי למסקנה זאת אחרי שיחות רבות, שכן בניסיון לברר את יחסו של רבין לעתונות – הכתובה והמשודרת כאחת – לא סמכתי רק על עצמי ועל היכרותי עימו. שוחחתי עם עתונאים ועם אנשים שעבדו עם רבין בתחום התקשורת מן העבר השני של המתרס. ככל שהגדרות ששמעתי מפייהם היו שונות, בסיכומי של דבר הן ביטאו אותו דבר עצמו. בעל טור שראה אותו פעמים רבות אמר שהיה לו "יחס אינסטרומנטלי" לעתונות, להבדיל מיחס אמרציונלי. מנהל לשכת העתונות הממשלתית אורי דרומי, השתמש בביטוי "יחס פונקציונלי" והדגיש את ההערכה שרחש רבין לאנשי השטח שבין העתונאים. עליזה גורן, שהיתה היועצת שלו לענייני תקשורת בתקופה האחרונה, אומרת שרבין לא היה מאנשי הציבור החיים ממהדורות חדשות אחת לשנייה לראות האם "כיכבו" בהן ואיך, ויחסו היה ענייני. ואילו איתן הבר, שהיה יועץ התקשורת שלו בפרק הזמן הארוך ביותר, אומר שרבין ראה בעתונות "מכשיר עיקרי להעברת מידע". ומי יכול להכיר אדם טוב יותר מזה הכותב את נאומיו וזקוק לדרגה גבוהה של אמפאטיה?

לאחר שרבין חזר לישראל עם תום תקופת כהונתו כשגריר, והשתלב בחיים הפוליטיים – תחילה כ"מובטל" המחפש דרכו, ובהמשך כשר העבודה בממשלת גולדה מאיר, כראש ממשלה, כחבר האופוזיציה, כשר הביטחון בממשלת האחדות הלאומית ולבסוף שוב כראש ממשלה – הוא לא שינה את יחסו אל אמצעי התקשורת, גם כאשר אמצעי התקשורת שינו את יחסם אליו מפעם לפעם. היו תקופות שבהן "נשאו אותו על כפיים", כמו אחרי מלחמת יום הכיפורים ובתחילת דרכו כראש הממשלה, כאשר היה למעשה היחיד בשורות הממשלה שלא היתה לו כל מעורבות במחדלי המלחמה הנוראה ההיא. והיו תקופות שבהן זכה ליחס ביקורתי בעיקרו, כמו לקראת תום הקדנציה הראשונה שלו כראש ממשלה. בערך באותו זמן היו אלה עתונאי (דן מרגלית) ועתון ("הארץ") שגרמו במישרין למשבר חמור ולהפסקה ארעית בקריירה שלו בצמרת הפוליטית, על ידי חשיפת קיומו של חשבון דולרים של הרבינים בארצות הברית.

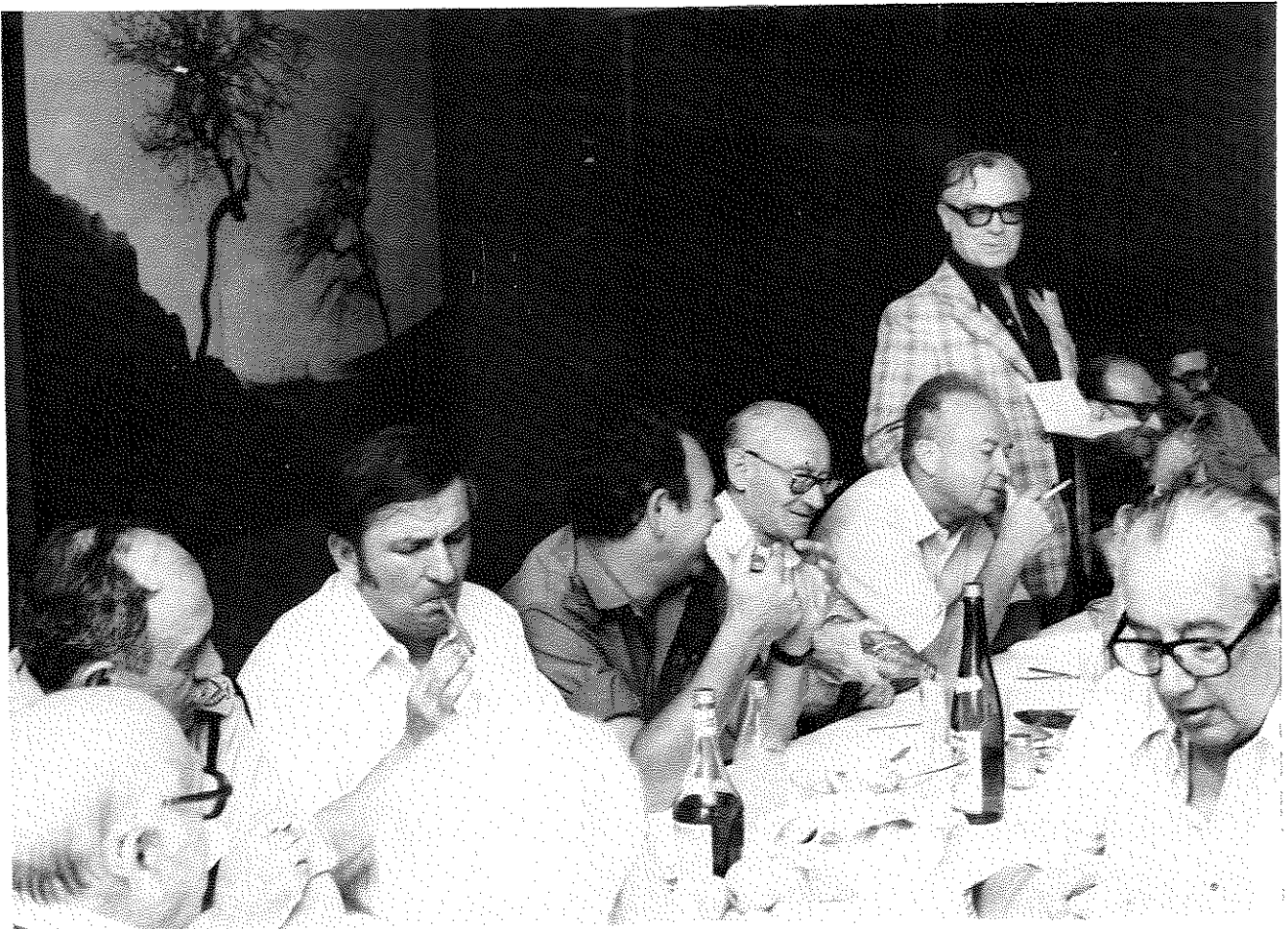
שום בן אדם, ובדודאי פוליטיקאי, לא היו שוכחים את המכה הזאת שהנחילו לו עתונאי ועתון. סביר להניח שגם רבין לא שכח, אולי אף נטר זמן מסוים, אבל בהחלט לא נקם. הוא התייחס לדן מרגלית יחס קורקטי, וברבות הימים אפילו הופיע כמרואיין באחת מתוכניותיו. מעניין לקרוא את תיאור הפרשה הזאת ב"פנקס שירות". יש לו שם טענות אל עצמו ואל מדליפים מרומזים. אך הוא אינו מביא טענות כלפי העתונאי והעתון. גם בפרשיות אחרות של פיסומים שהרגיזו אותו וגרמו לו נזק המוזכרות בספרו, מעולם

עדיפות לתקשורת האמריקנית

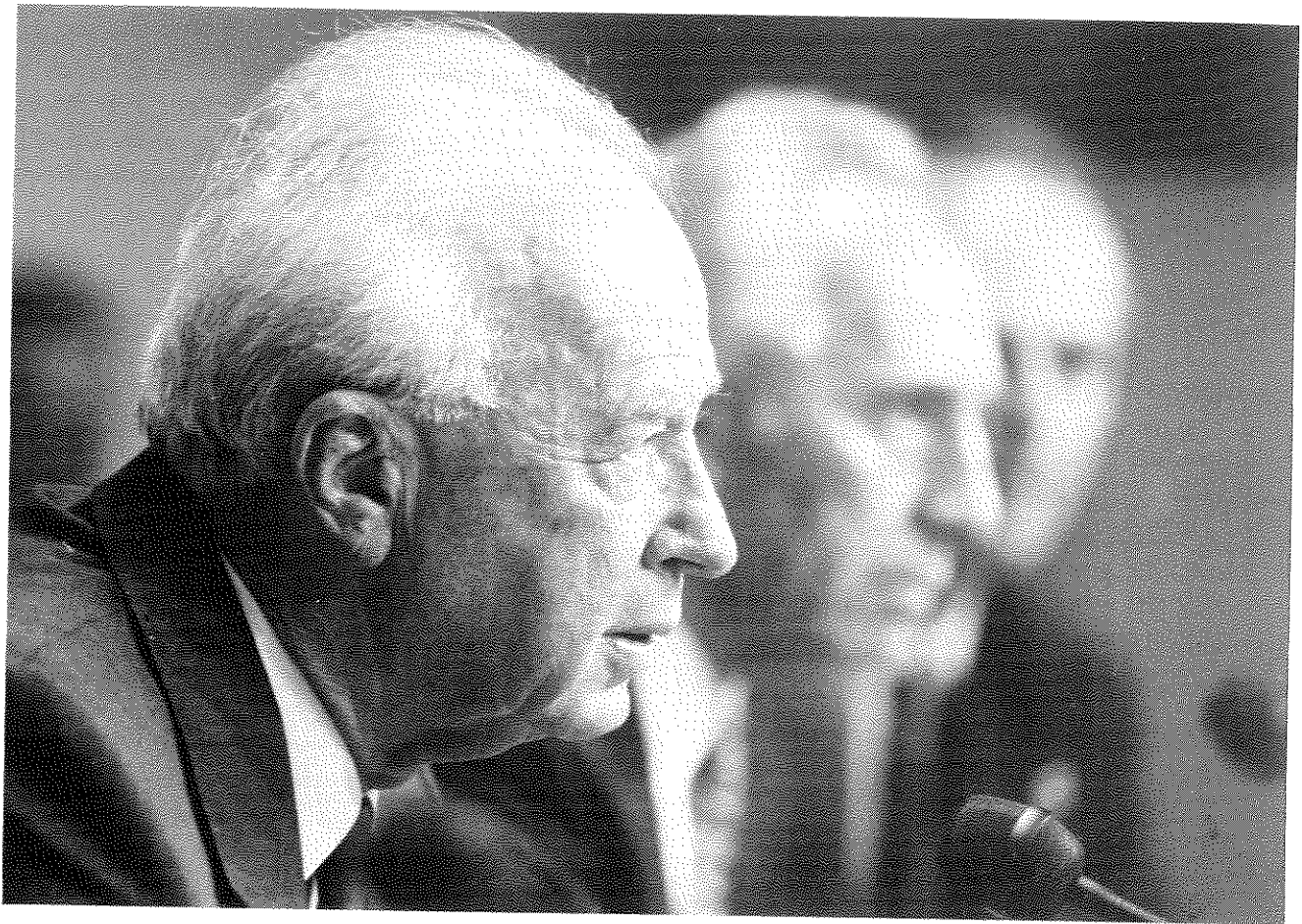
מלחמת לבנון, או כשמה הרשמי מבצע "שלום הגליל", חיזקה את הכרתו של רבין שנוצרה עוד בימי מלחמת ויאטנם, כי חלפו הזמנים שבהם גורמי הביטחון יכלו לכלכל צעדיהם מבלי להתחשב בעתונות — ובמיוחד בעתונות האלקטרונית. בימי האינתיפאדה מצאה ההכרה הזאת אישור מובהק. איתן הבר מזכיר לנו כי באו אז מאות עתונאים וצוותי טלוויזיה מכל רחבי העולם לדווח על הנעשה ב"מרד השטחים", עד שהנוכחות המסיבית הזאת עוררה מחדש את הוויכוח האם האירועים מביאים לזירה את אמצעי התקשורת, או שאמצעי התקשורת בנוכחותם בזירה מביאים בעקבותיהם את האירועים (שני הדברים נכונים, כמובן).

רבין, שהירבה לסייר בשטח, היה נוח לגישה וכאשר הכתבים, כדרכם, קירבו לפיו מיקרופון הוא לא איכזב את ציפיתם והשיב

"חיים שכאלה" לכבוד שלום רוזנפלד שאל מנחה התוכנית את יצחק רבין — שהיה אז ח"כ מן השורה אחרי הקדנציה הראשונה שלו כראש ממשלה — על היחסים בין המימשל והתקשורת ובמיוחד על קשר הסודיות של ההנהגה עם ועדת העורכים של העתונות היומית. רבין אמר כי בפרשיות שנגעו לדיני נפשות אינו זוכר הדלפות, אולם בעניינים מדיניים השנויים במחלוקת בישראל לא היתה אותה היענות לבקשת סודיות. אלא שרבין גילה הבנה לנפש העתונאי והוסיף כי במקרים כאלה גם קשה לצפות לשיתוף פעולה, ולכן הוא מסייג לעצמו מראש "מה כן ומה לא" (לבקש). הבנה לתפקיד העתונות באה לביטוי גם בהמשך דבריו באותו שידור כאשר הדגיש כי בעיניו מטרת הפגישות עם העורכים (אגב, בניגוד לדעה הרווחת) אינה למנוע פירסום, כי אם להיפך — ליצור אצלם הבנה לגבי היעדים שהממשלה מבקשת להשיג.

יצחק רבין נפרד מוועדת העורכים, יוני 1977. עומד שלום רוזנפלד. מימנו של רבין — משה רון. שני מימין (עם הסיגר) — ארי רט. בקידמת התמונה — אריה דיסנצ'יק

יצחק רבין השתתף במסיבות עיתונאים רבות מספור. כאן הוא נראה במסיבת עיתונאים בפריז, יחד עם שמעון פרס, קיץ 1995

תוכן חיובי יותר, וזכה לאישורו ולתמיכתו של יצחק רבין. כך נולד הציון החגיגי של עשר שנים למבצע אנטבה ואירועים אחרים שמשכו תשומת לב. הבר, דרך אגב, הוא מאותם יועצים מעטים שאינו נראה מאחורי השר בצילומיו על המרקע: הוא תמיד עמד בצד הצלם לבחון אם מתקיימים התנאים הנכונים לצילום מבחינתו של רבין.

לעומת התקופה התקשורתית כל כך של כהונתו כשר הביטחון, הרי כהונתו כראש ממשלה בקדנציה השנייה היתה שקטה יחסית בכל הנוגע למגעיו עם אמצעי התקשורת. היו אלה ימי הדינאים עם אש"ף באוסלו, נושא מרכזי וסודי במיוחד, ורבין מיעט להיפגש עם עתונאים. הוא לא יכול היה לספר להם דבר וחצי דבר על העניין המרכזי, לא לפירסום וגם לא שלא לפירסום — שהרי זה היה המובהק באותם נושאים שלדעתו אי אפשר היה לצפות בהם לשמירת סוד. הוא העדיף שלא להיות במצב שבו יצטרך לשקר, במפורש או במשתמע.

על שאלות, בנוסף לאין ספור ראיונות מיוחדים שבהם בדרך כלל נתן זכות קדימה לנציגי התקשורת של ארצות הברית. באותו זמן היתה ישראל קשורה לעוד כמה פרשיות מסעירות, כפרשת ואנונו, פולארד, אירנגייט. גם אם מבחינה אירגונית הן לא היו קשורות לשר הביטחון דווקא, היה להן אופי ביטחוני מובהק, מה שהגביר את עניינם של כלי התקשורת הבין לאומיים בראיונות עם שר הביטחון של ישראל, שלא להזכיר את כלי התקשורת המקומיים. דומה, שבאותה תקופה היה יצחק רבין האישיות המצוטטת והמסוקרת ביותר מכל מדינאי העולם. הוא כיכב במישדרים של רוב תחנות הטלוויזיה ומעל דפי רוב העיתונים בעולם.

כל כך הירבו לדווח על ישראל באותה תקופה, בהקשר לאינתיפאדה ולשאר הנושאים הלאו דווקא נעימים שהוזכרו לעיל, עד שאיתן הבר, שהיה אז יועצו של שר הביטחון לענייני תקשורת, הציע לו לארגן אירועים של "תקשורת יזומה" בעלת

השתתפותו באירוע שהיה לו למלכודת מוות היתה חלק מאותו מאמץ הסברה, ואיש לא שיער מה יהיה תפקידם של נציגי התקשורת הרבים בדיווח מאותו אירוע זוהר בעל הסוף הטראגי. לעם אבד מנהיג, לאמצעי התקשורת אבד מקור בכיר שמעולם לא ניסה לנצל אותם, לתמרן אותם, לנקום בהם, או לבנות מחיצת ריחוק בינו לבינם.

לאחר שהדיונים הגיעו לידי הסכם והיו לנחלת הכלל, שוב הופנו אליו זרקורי הפירסום והוא התגייס להסברה, מתוך אותה השקפה כי אמצעי התקשורת יוצרים אווירה ולכן חשוב שיהיה להם מידע נכון ורקע נכון למידע ולניתוח של התוצאות הצפויות כפי שנראו לו, על מנת שיוכלו לספק לציבור את המידע הנכון הזה.